

УДК 339.5

Вершина А.А.
студент

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Дячек В.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри маркетингу
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

РОЗШИРЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДНИК ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена пошукам шляхів реалізації інноваційної діяльності підприємства через здійснення імпоротної діяльності. Розглянуто теоретичні основи інноваційної діяльності, зовнішньої торгівлі та зовнішньоторговельних операцій. Проаналізовано статистичні дані щодо імпорتنних операцій в Україні. Проведено аналіз динаміки та структури імпорту. Наведено тенденції у роботі імпорتنних підприємств. Авторами запропоновано експорт готової продукції в країни ближнього зарубіжжя як інноваційний складник.

Ключові слова: експорт, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, імпорт, інновації, інноваційна стратегія.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена поискам путей реализации инновационной деятельности предприятия через осуществление импортной деятельности. Рассмотрены теоретические основы инновационной деятельности, внешней торговли и внешне-торговых операций. Проанализированы статистические данные по импортным операциям в Украине. Проведен анализ динамики и структуры импорта. Приведены тенденции в работе импортных предприятий. Авторами предложен экспорт готовой продукции в страны ближнего зарубежья как инновационная составляющая.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, внешняя торговля, импорт, инновации, инновационная стратегия, экспорт.

ANNOTATION

The article is dedicated to search of ways that could be realized as a component of innovative activity of the enterprise through import activity. Theoretical foundations of innovation activity, forms of international trade, types of foreign economic operations, methods of export-import operations are reviewed. Statistical data of import operations in Ukraine is analyzed. Dynamics and structure of import are analyzed. The authors describe the tendency of import enterprises. As a conclusion, the authors propose the following innovative component: export of final product to the neighboring countries.

Key words: export, foreign economic activity, foreign trade, import, innovation, innovative strategy.

Постановка проблеми. Соціально-економічний стан України є досить протирічним, про що свідчать дані центральних гілок влади: курс національної валюти за останні роки знизився, тенденції розвитку експорту та імпорту змінюються рік від року: позитивне сальдо торговельного балансу змінюється негативним; купівельна спроможність українців також не має чіткої тенденції до зростання. Тому вітчизняні підприємства змушені спиратися не тільки на вітчизняний ринок у реалізації своєї продукції, а і на закордонний. Яскравий приклад такої комбінації – агропромисловий сектор країни,

який вийшов у піонери серед експортерів. Такі підприємства виробляють продукцію з вітчизняних складників та на українській землі і мають можливість її реалізовувати всередині країни і за кордоном. Але в системі національного господарства України є категорія підприємств, які імпортують продукцію, що не виробляється в країні через кліматичні умови та міжнародну спеціалізацію. Такі підприємства є імпортерами, їх покупцями є українці. Тому пошук додаткового місця реалізації, а згодом і джерела отримання доходу, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства висвітлені у працях багатьох авторів, серед яких можна виокремити М.І. Дідьківського, Ю.В. Макагон, Р. Гріфін, О.А. Кириченко, Є.В. Савельєва. Увага інноваційним складникам управління зовнішньоекономічною діяльністю приділена у роботах Л.І. Чернобай, П.Б. Кишеня, С.С. Шаповал, А.Р. Дунської, І.Ю. Думанської, Г.Д. Білак та інших. Незважаючи на багатогранність наявних наукових досліджень інших авторів, проблема розширення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема імпорту, як складника інноваційної стратегії залишається недостатньо висвітленою.

Постановка завдання. Метою статті є пошук шляхів реалізації інноваційної діяльності підприємства через здійснення імпоротної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах господарювання, що склалися сьогодні, підприємству для успіху на ринку, підвищення конкурентних переваг та стабільного прибутку необхідно приділяти увагу інноваційній стратегії розвитку. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інноваційну діяльність як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1].

Інноваційну діяльність за рівнем інновації підрозділяють на абсолютну (фіксується за відсутності аналогів цієї новації), відносну (інновацію було застосовано на інших об'єктах або проведено оновлення одного з елементів), умов-

ну (результат незвичайного сполучення раніше відомих елементів) та суб'єктивну (для певних суб'єктів, які раніше не були знайомі з цією інновацією).

Інноваційною стратегією підприємства визначають засіб досягнення його цілей, який відрізняється від інших засобів своєю новизною, передусім для цього підприємства, для галузі ринку, споживачів, країни загалом [2]. Особливого значення інноваційна стратегія починає набувати під час старту підприємства на зовнішньому ринку. Основною метою, з якою підприємства виходять на зовнішні ринки, є максимізація прибутку за рахунок використання ефекту масштабу [3, с. 98]. Досягнення цієї мети не вичерпує всі елементи мотиваційного механізму, який складається із конкретних збуджувальних мотивів. Наведемо деякі з них:

1. Обмеженість та відносно низькі можливості розширення внутрішнього ринку збуту або закупівель.

2. Рівень розвитку внутрішнього ринку, за якого вигідно розміщувати капітали за кордоном: насичення ринку товарами; посилення тиску конкурентів; зростання залежності від посередницької торгівлі; зростання зборів, що пов'язані із захистом довілля; труднощі

у дотриманні соціального законодавства для експортера та протилежна ситуація для імпортера.

3. Подолання залежності від внутрішнього ринку, сезонних коливань попиту та розсіювання ризиків шляхом завоювання закордонних ринків збуту чи закупівель.

4. Скорочення витрат виробництва за рахунок кращого використання виробничих потужностей, зменшення податкових платежів, у тому числі шляхом виробництва за кордоном.

5. Продовження життєвого циклу товару, імпорт найбільш інноваційних товарів та технологій.

6. Використання державних програм сприяння, які діють у своїй країні чи за кордоном.

7. Підвищення ефективності збутової або закупівельної діяльності шляхом посилення ринкових позицій на основі створення відділень, філій, дочірніх підприємств, розширення мережі сервісних центрів тощо.

8. Компенсація коливань валютного курсу шляхом організації паралельного виробництва і збуту чи закупівель у відповідних країнах.

9. Подолання тарифних та нетарифних бар'єрів шляхом організації закордонного виробництва.

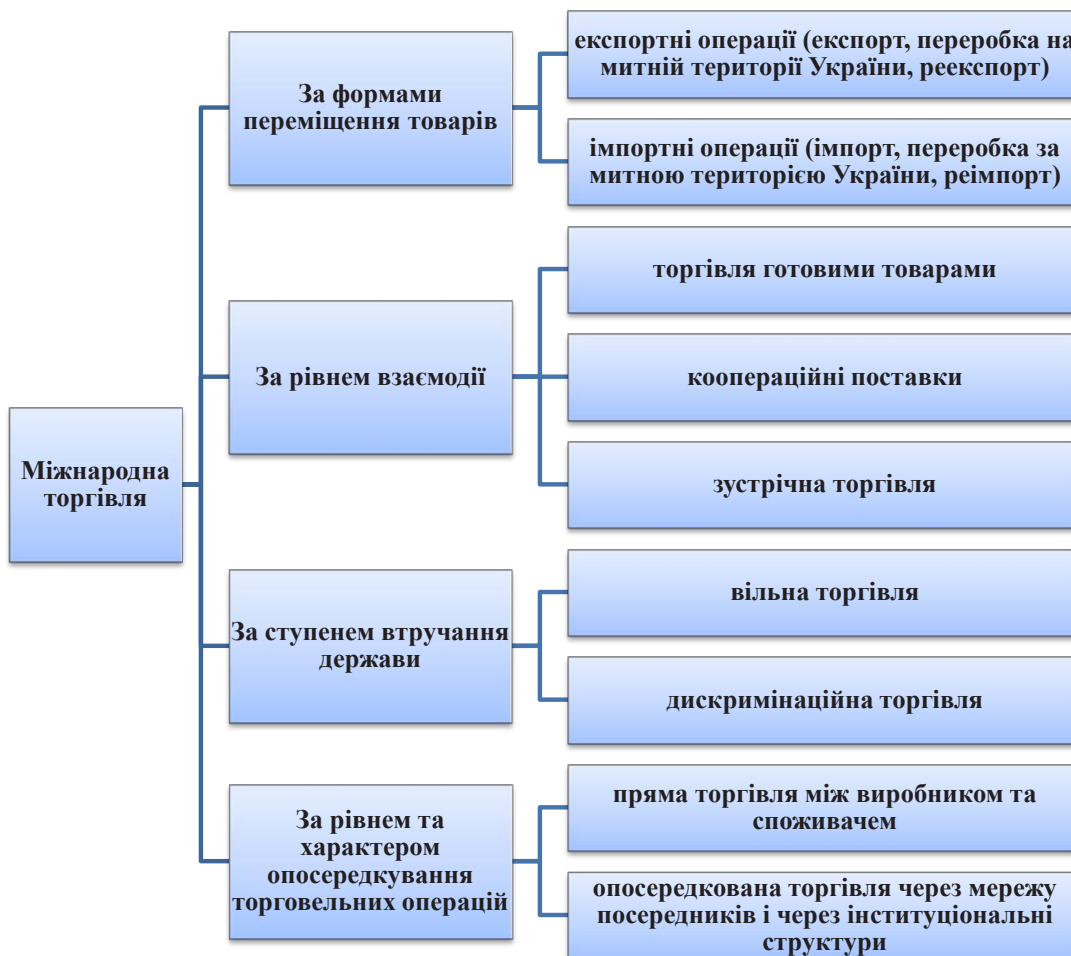

Рис. 1. Форми міжнародної торгівлі

Джерело: складено за [3]

10. Підвищення престижу підприємства на національному ринку як суб'єкта міжнародних економічних відносин [3, с. 100].

Наявність багатьох умов здійснення, інтересів суб'єктів міжнародної торгівлі зумовлює використання широкого спектру форм міжнародної торгівлі, які можна згрупувати за об'єктами торгівельних операцій, формами переміщення, характером взаємодії партнерів, ступенем втручання держави, рівнем і характером опосередкування торговельних операцій (рис. 1).

Існують такі види зовнішньоекономічних операцій (рис. 2): експортно-імпортні операції, реекспортні операції, реімпортні операції, операції зустрічної торгівлі.

У міжнародній комерційній практиці існують два методи здійснення експортно-імпортних операцій відповідно до виду каналів просування товару на ринку [5, с. 92]:

1. Прямий метод, або метод прямих продажів – передбачає встановлення прямих зв'язків між виробником (постачальником) та кінцевим споживачем, тобто постачання товарів безпосередньо кінцевому споживачу та закупівлю у безпосереднього самостійного виробника на підставі договору купівлі-продажу.

2. Непрямий метод, чи посередницький метод – передбачає купівлю і продаж товарів через

торговельно-посередницьку мережу на підставі укладення спеціального договору – агентської, комісійної або іншої угоди з торговим посередником, у якій передбачається виконання останнім певних обов'язків, пов'язаних із реалізацією товару продавця за агентську, комісійну чи іншу винагороду.

Зустрічна торгівля поєднує операції, у межах яких передбачаються зустрічні зобов'язання експортерів закупити в імпортерів товари чи послуги частково або на повну вартість товарів, що експортуються [6, с. 109]. Виділяють такі причини зустрічної торгівлі, як нестача чи обмеженість валюти для здійснення прямих закупівель товарів або послуг; необхідність здійснення гарантованих постачань; вихід на нові або важкодоступні ринки; спрощення фінансових взаєморозрахунків; необхідність подолання кризових явищ в економіці. Виходячи із цих причин і виникають ті чи інші операції зустрічної торгівлі, як видно з рисунку 1.

Найбільш тривалі стійкі зв'язки між торговими партнерами, за яких торгівля є частиною промислового співробітництва, забезпечує виробниче кооперування [7, с. 246].

Для емпіричного сприйняття ролі імпорту у зовнішньоекономічній діяльності розглянемо статистику цієї діяльності українських підпри-

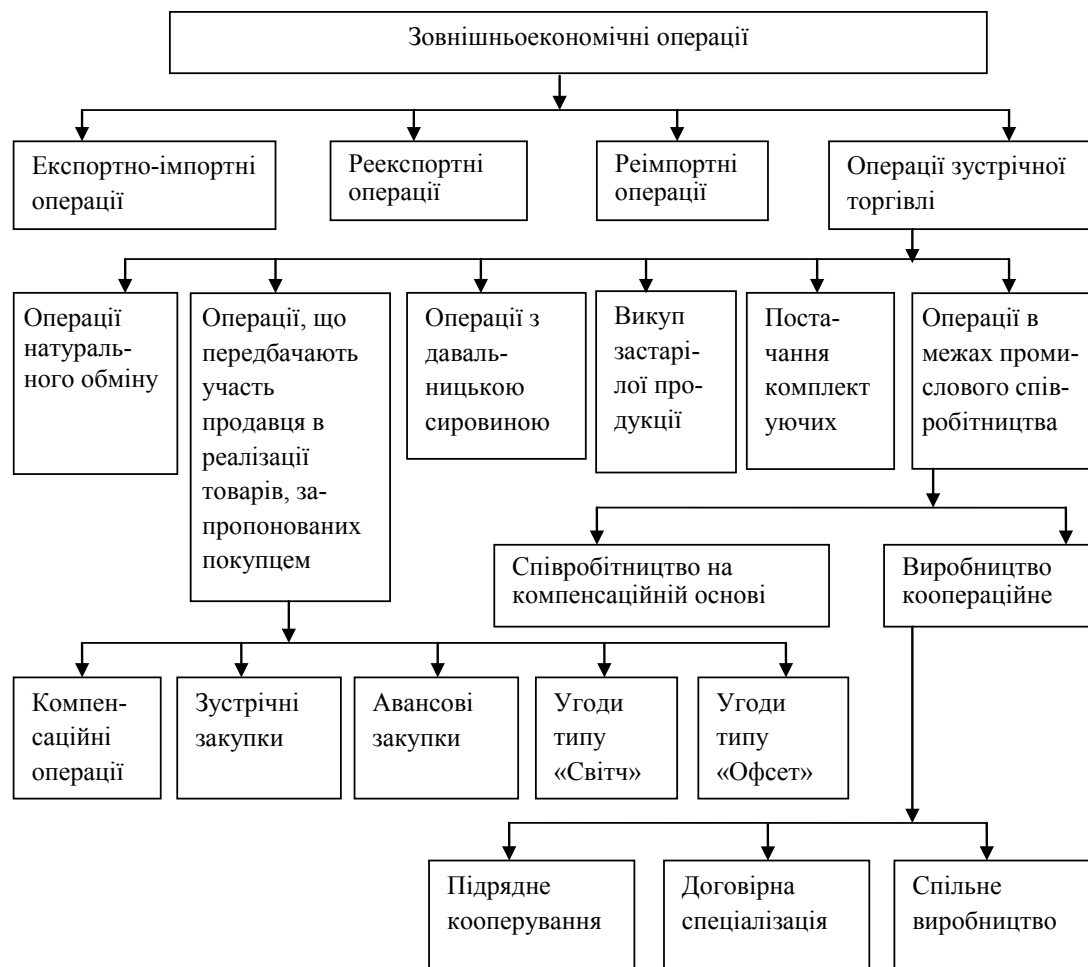

Рис. 2. Види зовнішньоекономічних операцій [4, с. 118]

емств. Падіння ВВП України протягом періоду 2013-2016 рр. привело до: зниження реальних доходів населення та індексу довіри інвесторів; суттєвого зростання цін не лише на імпортні, а й на вітчизняні товари; збільшення темпів інфляції та безробіття.

Проте значна частина українського бізнесу пов'язана із зовнішньоторговельними операціями, адже зовнішньоторговельний оборот країни майже збігається із номінальним ВВП. Так, у 2015 р. експорт товарів України вперше за останні десять років перевищив імпорт (рис. 3), а профіцит зовнішньої торгівлі становив 632,5 млн. дол. США. Однак як експорт, так і імпорт скоротилися за рік приблизно на 40%. Проте у 2016 р. імпорт перевищив експорт, а сальдо становило 2 885 806,2 тис. дол. США. Також варто зазначити, що у 2016 р. обсяги експорту товарів порівняно з 2015 р. скоротилися на 4,6%, а імпорту – зросли на 4,6%.

Причинами скорочення експорту стала несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Зокрема, низькі ціни на сировинні товари і погіршення макроекономічної ситуації в окремих країнах – торговельних партнерах України – залишалися одним із основних факторів продовження скорочення експорту. Варто зазначити, що лише у 2015 р. (за останні 5 років) обсяги експорту товарів були більшими за імпорт. При цьому динаміка зміни експорту та імпорту товарів мала такий вигляд (рис. 4).

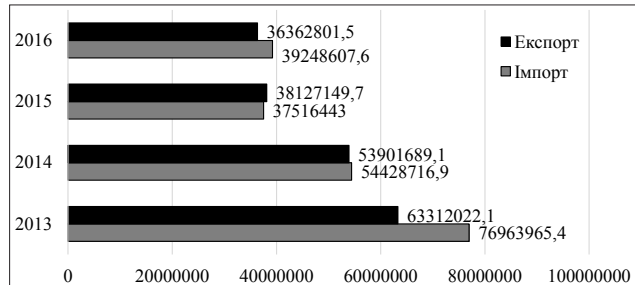

Рис. 3. Показники експорту-імпорту товарів України за 2013-2016 рр., тис. дол. США

Джерело: складено за [8]

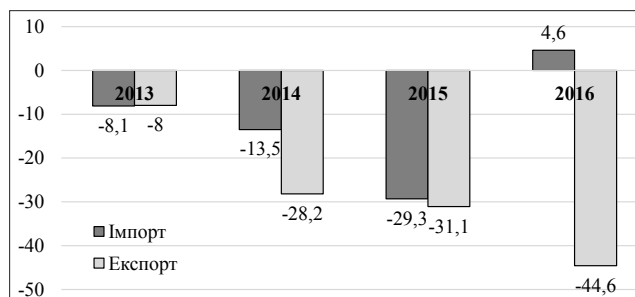

Рис. 4. Динаміка зміни обсягів експорту та імпорту товарів України у 2013-2016 рр. (%)

Джерело: складено за [8]

Додатковим фактором падіння експорту стала заборона Російською Федерацією на транзит товарів з України через свою територію. Таким

чином, зниження у 2013-2016 рр. обсягів експорту товарів зумовлено низкою факторів, а саме: війною на сході держави; зміною цінової кон'юнктури на світовому ринку (падіння цін на головні позиції експорту України – чорний прокат (на 15,4%), зерно і залізну руду (45,6%) та добрива (9,6%); загальною економічною ситуацією у світі; суттєвим скороченням економічних зв'язків із РФ.

Трансформації відбулися й у сфері імпорتنних операцій. Що стосується імпорту до України, то зменшення обсягів імпорتنних поставок за останні місяці 2017 р. відбулося лише за мінеральними продуктами (на 42,2%, або на 3,4 млрд. дол.). При цьому, спостерігалось зростання обсягів імпорتنних надходжень продукції машинобудування (на 38,5%, або на 2 млрд. дол.), продукції хімічної промисловості (на 11,5%, або на 573,8 млн. дол.), продукції АПК та харчової промисловості (на 11,0%, або на 248,1 млн. дол.), продукції металургійного комплексу (на 13,3%, або на 173,2 млн. дол.), продукції легкої промисловості (на 11,4%, або на 133,2 млн. дол.), деревини та паперу (на 9,9%, або на 65,2 млн. дол.) та різним промисловим товарам (на 7,1%, або на 58,0 млн. дол.).

Водночас в імпорті товарів із країн ЄС (28 країн) спостерігалось зростання обсягів у всіх галузях, крім мінеральних продуктів. За 8 місяців 2017 року найбільше з ЄС зросли поставки продукції машинобудування (на 48,1%, або на 1,1 млрд. дол.), продукції легкої промисловості (на 19,4%, або на 80,7 млн. дол.), продукції хімічної промисловості (на 13,5%, або на 342,3 млн. дол.), продукції АПК та харчової промисловості (на 10,8%, або на 108,6 млн. дол.), продукції металургійного комплексу (на 9,9%, або на 48,9 млн. дол.) та деревини та паперу (на 7,6%, або на 32,6 млн. дол.).

З огляду на вищевказані тенденції розвитку експортно-імпорتنних операцій України, а саме – зменшення експорту товарів на 9,0% та імпорту на 0,9%, за підсумками 8 місяців 2017 року сальдо торговельного балансу у зовнішній торгівлі товарами було негативним у сумі 1,5 млрд. дол. (проти позитивного у січні-серпні 2016 року – 0,5 млрд. дол.). Основним чинником погіршення торговельного сальдо стало зростання імпорتنних поставок продукції машинобудування та хімічної промисловості, питома вага яких в імпорті перевищує 52%. Крім того, утворення загального негативного сальдо було пов'язане зі значним погіршенням сальдо торгівлі продукцією машинобудування – на 2,3 млрд. дол., металургійного комплексу – на 1,5 млрд. дол., хімічної промисловості – на 1,1 млрд. дол., легкої промисловості – на 92,4 млн. дол., деревиною та виробами з неї – на 83,0 млн. дол., різними промисловими товарами – на 30,5 млн. дол.

Натепер в країні також спостерігаються кризові явища, але зараз Україна більш інтегрована в міжнародний простір, і поступово її еко-

номіка буде відновлюватися разом зі світовою економікою.

Для зниження впливу кризових явищ та отримання додаткових конкурентних переваг імпортерні підприємства переходять від одного виду зовнішньоторговельних операцій з імпортерних комерційних операцій до кооперації. Так, імпортери кави тепер завозять не готову прожарену каву в зернах, а сире зерно, і вже в Україні його обжарюють. З'явилася велика кількість підприємств, які пропонують купажі з різних сортів кави. І це лише приклад з одного виду економічної діяльності. Консервні рибні заводи також ввозять сиру рибу і в Україні вже її переробляють.

Для розуміння зовнішньої торгівлі обраними товарами проаналізовано їх імпорт та експорт. На рисунку 5 показано базисні темпи зростання імпорту молока та молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду, кави, чаю та електричних машин.

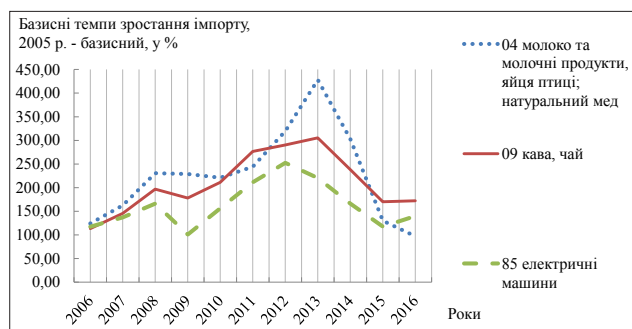

Рис. 5. Базисні темпи зростання імпорту деяких товарів у 2006-2016 рр., у %, 2005 р. – базисний
Джерело: складено за [8]

З рисунка 5 видно, що найбільших обсягів імпорту товарів досяг у 2013 році, після чого імпорту цих товарів почав знижуватися, і зростання або не відновилося (молоко та молочні продукти), або відновилося (кава, чай, електричні машини) лише у 2015 році. Про це свідчать середньорічні темпи зростання імпорту за 2005-2016 рр. (табл. 1).

Таблиця 1
Середньорічні темпи зростання імпорту товарів, за 2005-2016 рр., у %

№ з/п	Товари	Середньорічні темпи зростання за 2005-2016 рр.
1	Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	99,72
2	Кава, чай	105,06
3	Електричні машини	103,10

Джерело: складено за [8]

Динаміка розвитку експорту деякими товарами наведена на рисунку 6. З нього видно різновекторний розвиток експорту чаю та кави, це пов'язано з геополітичними подіями

у 2013 році – забороною експорту деяких товарів у РФ та країни Митного союзу та девальвацією національної валюти. Геополітичні події мали наслідки насамперед для експорту молока та молочних продуктів – Російська федерація заборонила імпорту цієї продукції. Тому весь профіцит сиру було спрямовано на внутрішній ринок, а також виробники перейняли пошук нових ринків збуту у країнах Близького Сходу, Африки, Китаю та інших.

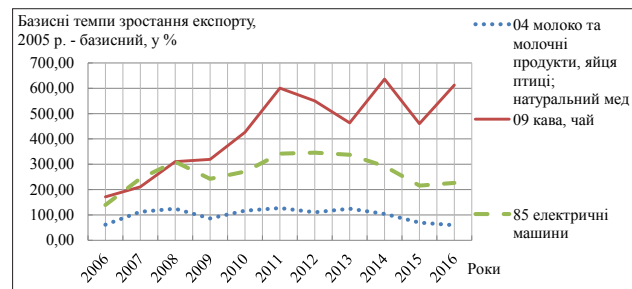

Рис. 6. Базисні темпи зростання експорту деяких товарів у 2006-2016 рр., у %, 2005 р. – базисний
Джерело: складено за [8]

Таблиця 2
Середньорічні темпи зростання імпорту товарів, за 2005-2016 рр., у %

№ з/п	Товари	Середньорічні темпи зростання за 2005-2016 рр.
1	Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	95,42
2	Кава, чай	117,91
3	Електричні машини	107,71

Джерело: складено за [8]

Середньорічні темпи зростання експорту деяких товарів, які наведено у таблиці 2, свідчать, що все ж експорт чаю в середньому зростає майже на 18% на рік, електричних машин – на майже 8%, тоді як експорт молока та молочних продуктів знижувався на 4% щорічно. Для чіткого розуміння, на чому все ж таки фокусувати імпортерну діяльність підприємств, розглянемо показники покриття експортом імпорту обраних товарів (рис. 7).

Рис. 7. Показники покриття експортом імпорту деяких товарів у 2005-2016 рр., тис. дол. США

Джерело: складено за [8]

З рисунка 7 видно, що все ж Україна експортує більше молока та продуктів, ніж імпортує, чого не можна сказати про каву, чай та електричні машини. Звернемо увагу на каву та чай. Експорт зростає, а показник покриття експорту імпортом наближається до нуля. Тобто це свідчить, що українські підприємства досить вдало переробляють завезену сировину для виробництва чаю та кави і реалізують готову продукцію всередині країни та за кордон.

Висновки. Розглянута у статті ситуація не є фундаментальною інновацією, але авторами пропонується такий інноваційний складник, як експорт готової продукції в країни ближнього зарубіжжя. І тут конкурентним фактором є якість та вартість експортованої продукції – українські спеціалісти досить кваліфіковані для виробництва якісної продукції, а оплата їхньої праці невисока. І, як свідчать наведені розрахунки, така стратегія має право на життя та вже реалізується підприємствами певних видів економічної діяльності. Позитивним моментом цього інноваційного складника є створення робочих місць в країні, що створюють додану вартість, яка, своєю чергою, залишається в Україні у вигляді експортного виторгу, що впливає на зовнішньоторговельне сальдо та згодом, як наслідок, на курс національної валюти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник / Н.В. Краснокутська. К.: КНЕУ, 2003. 504 с.
3. Макогон Ю.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник / Ю.В. Макогон, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 424 с.
4. Горбач Л.М. Міжнародні економічні відносини: підручник / Л.М. Горбач. К.: Кондор, 2005. 266 с.
5. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: Навчальний посібник / Г.М. Дроздова. – К.: ЦНЛ, 2004. 247 с.
6. Багорова І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / І.В. Багорова, Н.І. Редіна, В.С. Власюк, О.О. Гетьман. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 580 с.
7. Кредисов А.И. Управление внешнеэкономической деятельностью: Учебное пособие / А. И. Кредисов. К.: ВИРА-Р, 2001. 640 с.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine «About innovation activity», available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 29 January 2018).
10. Krasnokutska N.V. (2003), Innovatsiyni menedzhment [Innovation management], KNEU, Kyiv, Ukraine, 504 p.
11. Makohon, Iu.V., Ryzhykov, V.S. and Kasianiuk, S.V. (2006), Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva [Foreign economic activity of the enterprise], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 424 p.
12. Horbach, L.M. (2005), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International Economic Relations], Kondor, Kyiv, Ukraine, 266 p.
13. Drozdova, H.M. (2004), Menedzhment zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva [Management of foreign economic activity of the enterprise], TsNL, Kyiv, Ukraine, 247 p.
14. Bahrova, I.V., Riedina, N.I., Vlasiuk, V.Ie. and Hetman, O.O. (2004) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv [Foreign economic activity of the enterprise], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 580 p.
15. Kredisov, A.I. (2001) Upravlenie vneshnejekonomicheskoy dejatel'nost'ju [Management of foreign economic activity], VIRA-R, Kyiv, Ukraine, 640 p.
16. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 15 October 2017).

Vershyna A.A.

Student,

V.N. Karazin Kharkiv National University

Diachek V.V.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Instructor at Department of Marketing

and Management of Foreign Economic Activity,

V.N. Karazin Kharkiv National University

EXTENSION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AS A COMPOSITION OF INNOVATIVE STRATEGY OF THE ENTERPRISE

The article is dedicated to the search for ways that could be realized as a component of innovative activity of the enterprise through import activity. Theoretical foundations of innovation activity, forms of international trade, types of foreign economic operations, methods of export-import operations are reviewed. Forms of international trade are classified by the next parameters: the object of trade operations, forms of moving, the relationship between the partners, the degree of state intervention, the level and nature of the mediation of trade operations. Export-import operations, re-export and re-import operations, countertrade operations are defined as the main types of foreign economic operations.

Statistical data of import operations in Ukraine is analysed for the empirical perception of the role of imports in foreign economic activity. Dynamics and structure of import are analysed. For example, in 2015, the export of goods of Ukraine for the first time in the last ten years exceeded the import. However, in 2016, imports exceeded exports, and the balance was 2,885,806.2 thousand dollars. The reasons for the decline in exports were unfavourable external economic conditions, in particular, low commodity prices and the deterioration of the macroeconomic situation in some countries (Ukraine's trade partners). These are the main factors in the reduction of exports. The authors also give a description of transformation in import operations. So, over the eight months of 2017, the balance of foreign trade in goods was negative in the amount of 1.5 billion dollars.

The authors describe the tendency that import enterprises move from one type of foreign trade operations (from import commercial operations) to co-operation. For example, importers of coffee are now importing not roasted coffee in beans, but raw coffee beans and then roast it in Ukraine.

As a conclusion, the authors propose the following innovative component: export of final product to the neighbouring countries. The competitive factor in this activity is quality and value of the exported products. The positive element of this innovation component is the creation of jobs in Ukraine that create added value. In turn, it remains in Ukraine in the form of export earnings that affects the foreign trade balance and, consequently, the national currency rate.